

2014 február Esszé

Gyurcsány Ferenc: Ószintén beszélni, nem ígéretetni

A baloldali pártok – és itt most tudatosan baloldali, nem pedig baloldali és szabadelvű, liberális pártokról beszélek – történelmi, politikai kredójában mindig sokkal elevebb a szociális igazságosságnak az állami újraelosztáson keresztül történő szolgálata, mint mondjuk a hatékony gazdaság működéséhez szükséges feltételek megteremtése. A világban az hagyományosan úgy szokott lenni, hogy jönnek a szociáldemokraták, szocialisták, aztán tax and pay – ahogyan ők mondják –, adóztatnak, és fizetik mások pénzéből a szociális ellátórendszert. Egy darabig természetesen fut a szekér, az emberek imádják, de aztán lelassul a gazdaság, és ettől mindenki elégedetlen lesz, nem lehet tovább folytatni a dolgot. Erre jönnek a konzervatívok, és rendbe teszik a gazdaságot. Visszanyesik az adókat és a szociális kiadásokat, aminek természetesen őrült ára van, mert előbb-utóbb felhalmozódnak a szociális felszültségek, és akkor jönnek újra a baloldaliak...

Magyarországon más a szereposztás. Azzal együtt más, hogy van igazság azokban a kritikákban, amelyek érdemi gazdaságpolitikai hibákat vetnek a baloldali kormányok szemére. Mégis más a szereposztás, mert a gazdaságpolitikában a racionalitás, a piacelvűség, a versenyelvűség képviselete sokkal inkább volt jellemző az 1994 utáni baloldali kormányokra, mint a jobboldaliakra. Fura módon Magyarországon mára lényegében megszűnt az az alapvető gazdaságpolitikai konszenzus, amely Nyugat-Európa államainak túlnyomó többségét jellemzi. Messzire került egymástól a bal- és a jobbközép, vagy minek is nevezem a Fideszt. Francia szocialisták és néppártiak, német szociáldemokraták és kereszténydemokraták, brit toryk és a Labour között messze nincs akkora különbség, mint a két oldal között van Magyarországon, mert az említett országokban a legfontosabb elvekben, amelyekért itt most küzdenek az előadók, nincs vita. Ott vita csak a részletkérdésekben van.

Abban egyetérthetünk, hogy a szabad világot alapvetően a szabad tulajdonrészre, a magántulajdonra, a magánkezdeményezésre, a kockázatvállalási hajlamra kell építeni. Az állam szerepe pedig elsősorban szabályozó, ellenőrző, ösztönző. Az államnak a távlatos növekedés feltételeit kell megteremtenie. Baloldaliak és szabadelvűek továbbra is osztják azt, hogy Magyarországon piacgazdaságnak kell lennie. Hogy a fő tulajdonos, az a magántulajdonos. A piacgazdaság Európában törvényszerűen nyitott gazdaság, ahol nem tekintik ellenfélnek, ellenségnek a beruházót, s ahol tudomásul veszik, hogy a magántulajdonosok elsősorban a saját érdekeik szerint cselekszenek. De ami miatt egyúttal tisztességes szabályozás, ellenőrzés is kell. Ez a dolga az államnak, s nem az, hogy tulajdonosként mindenhová betegyje a lábát, ha valami problémát lát, vél látni, esetleg az előítéletei miatt nem bír magával. A verseny jó, a tisztességes verseny ugyanis megméri a teljesítményt, aztán elegánsan allokálja az erőforrásokat, hogy hová érdemes és hová nem érdemes befektetni. Ez persze nem azt jelenti, hogy a verseny mindig mindent megold: nincsen láthatatlan kéz. Mert nem kétséges, hogy különösen egyes szektorokban és iparágakban néhány szereplő túlsúlyba került, és nemcsak a saját vevőivel szemben! Né-

hány piaci szereplőnek nem egyszer elképesztő befolyásolási képessége van a szabályozással szemben is. Nemzeti és európai szinten egyaránt. Ilyen esetekben kell nagyon erősen fellépnie az államnak. Ám a magyar piacgazdaságnak ma nem az a problémája, hogy túlságosan piacgazdaság, hanem, hogy minőségi értelemben lényegében nem az, ami sok bajjal jár. Nyers, fejletlen, sokszor törzsi viszonyokat teremtő, fiatal piacgazdaság ez, amelyben az üzleti szereplők között hiányzik az alapvető bizalom. Sok helyen hiányzik az üzleti tisztesség eladó és vevő között, jellemző magatartási forma a rövid távú haszon hajszolása. A normatartás amúgy sem erényünk, mindnyájan szeretjük elkerülni őket, s ez szinte része a nemzeti kultúrának. Közben az állam magatartása nem kiszámítható, hanem hódító jellegű, sok esetben hiányzik az állam működtetéséhez szükséges, a piaci szereplőktől független szakértelem és személyi intézményi státusz. Egyetlen példa, ami Paks kapcsán jut eszembe. Az energiapolitikát illetően az állam legnagyobb kockázata, hogy annyira kicsi szakma ez Magyarországon, hogy alig van olyan energiapolitikai szereplő, aki életének egyik-másik szakaszában ne dolgozott volna valamelyik piaci szereplőnél. Ha indokolt, ha nem, az ember bizonytalan, hogy a szakértő – nem feltétlenül rosszindulatból – most igazából egészen pontosan milyen érdeket is képvisel. Annak a piaci szereplőnek az érdekét, aki eladni akar, vagy annak az államnak az érdekét, aki ezen a piacon szabályozni akar. És ezer ilyen problémával állunk szemben.

Itt is elhangzott: van egyszer a gazdaságpolitikai racionalitás, és van a világos politikai érdek. A politikai érdekről most mint a közjó érvényesítéséről beszélek, nem pedig mint hatalmi érdekről. Hogyan lehet ezt a kettőt összhangba hozni, ha nem mindig találkoznak? A gazdaságpolitikán túl olyan szempontok is fontosak, mint hogy mennyire élhető, mennyire szabad ez az ország, és hát, akkor üsse kő, inkább legyen három százalékkal nagyobb az adó, de legyünk szabadok, mint fordítva.

De: amikor én 2006 után a reformpolitikát képviseltem, akkor II. Józsefre utalva nagyon sokan azzal vádoltak, hogy jozefinista hevületű kormányfője van Magyarországnak. Egy felvilágosult abszolutista, aki felülről lefelé, erőszakosan polgárosít, alakít át mindent. Akkor nem nagyon fogadtam el ezeket a kritikákat, azóta nemcsak öregedtem, hanem bölcsebb is lettem, ma már sok mindent másképp gondolok.

A politikus két nagy hibát követhet el. Az egyik, ha más sem jár a fejében, mint hogy kiszolgálja a választói legközvetlenebb, rövid távú ösztöneit. Ez populizmus: a politika primátusa semmi más, mint a választói ösztönakarathoz a kielégítése, ami persze rövid távon hatalmat hoz. A másik véglet is veszélyes, és 2006 után időnként a közelében voltam ennek. *Én* tudom, hogy mi jó a magyar embereknek, *én* tudom, hogyan kell átalakítani az országot... Ma már nem így gondolom.

Mert, lehet-e – mondjuk – az abortusz kérdésében a választói közönség meggyőződése, kultúrája ellenében döntenünk? Nem lehet. Be lehet-e vezetni a kötelező orosznyelv-oktatást, ha azzal nem találkozunk az általános társadalmi meggyőződéssel, amely szerint nem oroszul, hanem angolul kell tudnia a gyerekeknek. Hiszen az állampárt sem tudta kikényszeríteni, hogy a nagy tömegek szívesen tanulják az orosz nyelvet. Más volt a társadalmi meggyőződés. Szerintem ez igaz a gazdaságpolitikára is, és ezt nem azért mondom, hogy azzal vádolhassanak, hogy már most fel akarom vizezni, amit a mi szakértőink javasolnak. Csupán azt szeretném megkérdezni: ha egy országban, ahol minden kutatás szerint – mint a kommunisták mondták egy időben – sokanlopásnak gondolják a magántulajdont, ahol a vállalkozást huncutságnak és csibészségnek tartják, ahol az emberek kevésbé szeretnek kooperálni és együttműködni, ahol nem szeretik a versenyt, viszont elvárják az állami gyámolítást, ahol nagyon sokan szeretnek bezárkózni, és félnak a nyitottságtól – tehát egy ilyen országban lehet-e a lakosság többségével szemben az itt felvázolt gazdaságpolitikát képviselni? Azzal együtt, ha szent meggyőződésünk is, hogy igazunk van. Ezt tartom az igazi kérdésnek. Elég-e az, hogy igazam van, vagy nem elég? Mi itt a helyes ma-

gatartás? Ez dilemma, amit ha elmondok a választóknak, nem választanak meg. Ezt a javasolt gazdaságpolitikát egyébként liberálisnak, sőt neoliberaisnak fogják nevezni, függetlenül attól, hogy ez nem igaz, mert amiről beszélünk, az racionális gazdaságpolitika. Csupán a magántulajdon, a verseny tiszteletéről, a piac megbecsüléséről, a nyitottságról szól, de ez ma Magyarországon már liberálisnak számít. Szitokszónak. Ha valaki mindezt nem mondja el a választóknak, és úgy nyer mandátumot, hogy közben nincs ennek a gazdaságpolitikának a végrehajtására társadalmi támogatottsága, hát – ha valaki, akkor én már csak tudom –, annak gyorsan kiadják az útját. Arra jutottam tehát, hogy addig kell küzdeni nyilvánosan, amíg nincs meg a többsége ennek a politikának. Nem kell elhallgatni semmit, és nem kell belemenni abba a játékba, amit a jobboldali médiamunkások csinálnak. Hogy amikor egy interjúban azt mondom, hogy kérem szépen, már csak azért sem szabad sokat ígérgetni a választások utánra, mert itt bizony egészen biztosan költségvetési kiigazításra vagy megszorításra lesz szükség, akkor a megszorítást mint a liberális mellett a köznyelvben szereplő másik szitokszót varrják a nyakamba. Pedig nem a szavakra kell haragudni, hanem a helyzetet kell megoldani.

A gazdaság mai, majdnem pangó állapotában, az alacsony, másfél-két százalékos növekedés mellett, ha csökkenő államadósságot akarunk, a 2,9 százalékos hiány nem tartható. Lejjebb kell jönni. De ennél nagyobb a probléma. Ha minden így marad, akkor a becslések szerint 100-150-200 milliárddal el fog szállni az idei költségvetés hiánya. Ami a GDP fél százaléka, s akkor már nem 2,9, hanem 3,4 százalékról fogunk beszélni, pedig a 2,9 százalékot is sokan magasnak tartják. Ne beszéljünk erről? Meneküljünk ettől csak azért, mert jönni fog a jobboldal, hogy lám-lám, a Gyurcsány kiigazítást és megszorítást ígér? Lám-lám, a Gyurcsány csak megszorítást tud? Nem: meg kell ezzel küzdeni, beszélni kell róla.

Az utóbbi három évben jelentős részben csak megszorítás volt a költségvetési politikában. Mennyi volt az egyetemek költségvetése 2010-ben? 200 milliárd. Mennyi ma? 134 milliárd. Reálértékben nagyjából feleannyi. Hogyan hívják ezt? Megszorításnak. Amikor a felsőoktatásban bevezetik a 180 ezer forintos féléves költség-hozzájárulást, azt megszorításnak szokták hívni. Mondok mást: ha bevezetjük a progresszív jövedelemadót, és vitatkozhatunk, hogy hol húzzuk meg a határt, akiknek ezt majd fizetniük kell, hogyan fogják megélni? Megszorításként. Amikor a családi pótlékot még csak az inflációval sem valorizálják – ez történt az elmúlt három évben –, azt hogyan hívják? Megszorításnak. Amikor a közmunkások bérét 69 ezer forintról levették 47 ezerre, azt hogyan hívják? Megszorításnak. Ha tehát a jobboldali barátaim kíváncsiak arra, hogy milyen a megszorítás, nézzenek kenyéradó gazdájuknak a szemébe, majd utána nézzenek körül a világban, és ha nincs több példa a fejükben, akkor kérjenek tőlem segítséget.

Régóta mondogatok egy szöveget, nem sokra megyek vele, de nem tudom, hogy politikusként mi egyebet is tehetnék. Edmund Phelpsét idézem, aki 2006-ban közgazdasági Nobel-díjat kapott, s akivel volt szerencsém személyesen is találkozni itt, Budapesten. Neki van egy általam sokszor citált következtetése az egyik nagy, összehasonlító elemző tanulmányában. Arra jutott – tessék vele vitatkozni! –, hogy az egyes országok gazdasági versenyképességének, növekedési potenciáljának hátterében nem elsősorban adózási feltételek, átláthatósági ügyek, intézményi feltételek állnak, mint ahogyan azt sokszor gondoljuk, hanem kulturális kérdések. Az adózás is meg az intézményrendszer is az uralkodó társadalmi kultúrából következik. Tehát még mélyebbre kell ásni, mert ezek már mind következmények. Phelps döbbenetes dolgot tapasztal: 40-50 országot hasonlít össze az idősoros kutatásaiban. És azt találja: minél szekulárisabb, ha úgy tetszik, modernebb egy ország, minél kevésbé rabja a tradicionális kultúrának, társadalomfelfogásnak, minél inkább önállóak a polgárai, minél inkább jellemző rájuk az önkifejezés, a self-expression, annál inkább képesek ezzel a kultúrával a hátuk mögött jó teljesítményt nyújtani. A mezőnyt a svédek vezetik. Nagyon szomorú, hogy Phelps Magyarországot nem a nyugatos polgári világhoz sorolja, sokkal közelebb a Kelet-Balkánhoz és Azerbajdzsánhoz. Ezt tekinti a mi kultúránknak. Egy hete a DK–Mozgó Világ-Fapados kulturális konferencián is arról beszél-

tünk, hogy vigyázat, itt sokkal többről van szó, arról, hogy mi az uralkodó társadalmi kultúra, hogy mi a szabadságnak a tisztelete, a másik megbecsülése, hogy mennyire lehet önálló valaki, hogy a világmagyarázatok végtelen sorozatát kínáljuk a gyerekeknek, hogy mi az egyházak szerepe a társadalomban, hogy mi a női-férfi szerep egy társadalomban, hogyan alakul a hagyományos szülő és gyermek viszony – nos, ez mind a kultúráról szól. Phelps végzett egy kutatást 1991–92-ben, és egyet 10-15 évvel később: Magyarország pedig nem előre felé ment, hanem visszafelé a kulturális dimenziókban. Ezt is látnunk kell, amikor a jövőről gondolkodunk.

Hozzászólásom vége felé egy megjegyzés. Nincs az a mennyiségű kozmetikai alapozó, ami el tudná takarni a Fidesz gazdaságpolitikáján lévő ragyákat és fekélyeket. Itt van mindjárt a sikernek beállított alacsony infláció. Ami mögött ott van a mesterségesen lenyomott energiaárak egyszeri, hosszú távon így fent nem tartható hatása. Ugye, nem hisszük, hogy lehet majd még egyszer, aztán megint egyszer tíz százalékkal csökkenteni az energiaárakat? Hogy a végén oda jutunk, hogy Orbán Viktor a mennybe megy, mert három év múlva ott tart majd a rezsicsökkentés, hogy az energiacégek fizetnek a fogyasztóknak. Mert ha minden fél évben újabb és újabb tíz százalékkal csökkentjük az árakat, akkor ki lehet számolni, 2018-ban már az áramszolgáltatók fizetnek nekünk, csak hogy vigyük az áramot... Egyébként negatív ár létezik az energiapiacra, mert helyenként annyira rugalmatlan az energiatermelés, hogy akadnak olyan erőművi kapacitások, amelyeknek a leállítása sokkal drágább lenne, mint fizetni azért, hogy valaki ingyen elvigye a terméket. Viszont az a rossz hírem, hogy ez nem Magyarországon fog bekövetkezni. Ami szerintem a lényeg, hogy a rezsicsökkentésre alapozó alacsony infláció nem tartható. Ez a monetáris politika nem lesz tartható. A kamatszint nem lesz tartható. A költségvetési hiány nem tartható. Ez a gazdaságpolitika nem tartható fent. Ha ez az irracionális gazdaságpolitika marad, akkor csak az a kérdés, hogy milyen árat kell majd fizetni a változásért. Hogy általános társadalmi, gazdasági válság kell-e hozzá, hogy kijózanodjon a kormány, vagy elegendő lesz magának a kormánypártnak a válsága? Jobban járnánk, ha csak Orbán és pártja bukna bele, mint az egész ország, mert ekkora katarzis, társadalmi dráma árán nem volna szabad kijózanodni. Akkor járunk el tehát helyesen, ha az ilyen politikai vezetőket megpróbáljuk demokratikus eszközökkel elzavarni.

Mindezek okán befejezésül ismét muszáj megismételnem: ha nyerünk a választásokon, lesz, amiben másnaptól jobb lesz az élet, mert szabadabb lesz az ország levegője, de több pénzt nem ígérhetünk másnaptól senkinek. Rövid távon nem lesz több elosztható pénz. Nem lehet azt mondani, hogy másnaptól minden jó lesz. Nem kell persze az embereket riogatni, de azt mondani kell nekik: ha normális országot akarnak, ha azt akarják, hogy több beruházás, több munkahely, magasabb bér és életszínvonal legyen, ahhoz idő kell. Azt pedig be kell látnia mindenkinek, hogy olyan gazdaságpolitika, amely utálja a tőkét, utálja a pénzt, utálja a beruházást, elvesz pénzt az egyetemektől, 16 éves korában kirúgatja a gyereket az iskolából, a szakképzésben pedig csak azt mondja, hogy elegendő, ha megtanulsz vakolni, és nem érdekel, hogy nem tudsz egyébként olvasni, nem vagy kulturált – tehát mindez nem hoz fejlődő országot. Viszont nem mondhatjuk azt, hogy elegendő, ha jön Mesterházy Attila kormánya, és akkor minden rendben lesz. Csak annyit mondhatunk, és ennyit mondanunk is kell, hogy normálisak leszünk. Megbeszéljük az érintettekkel az alternatívákat. Ha kiigazításra – igen, megszorításra – van szükség, akkor megkérdezzük a szociális partnereket, önkormányzati vezetőket, mit javasoltok, mi a jobbnak? És a végén döntünk. Egyetlenegyből nem engedhetünk. Európába integrálódó országot akarunk, végre kiszámítható, átlátható, ellenőrizhető költségvetési politikát kell csinálnunk. A kiadási oldalon a reálérték tartását pedig csak akkor szabad megígérni, ha a növekedés legalább kicsit beindul. Ennél szigorúbb politika viszont nem csinálható meg.

Kapcsolódó írások:

1. **Gyurcsány Ferenc: Van-e baloldali kultúrpolitika?** Délelőtt kialakult itt egyfajta kultúrpolitikai kánon. Mindannyian láthatták, mekkora az...
2. **Gyurcsány Ferenc: Rendszerváltás kell az MSZP-ben is** Nem akarok csalódást okozni, de én nem szapulnám tovább az...
3. **Debreczeni József: Gyurcsány Ferenc** Debreczeni József Gyurcsány Ferenc Pápa, család, iskola A...
4. **Gyurcsány Ferenc a Fapados Szalonban: Kádár és korunk** Gyurcsány Ferenc a Fapados Szalonban Kádár és korunk Moderátor...
5. **„Tudunk-e egyetérteni, vagy nem?” – Bauer Tamás, Bokros Lajos, Gyurcsány Ferenc és Kerék-Bárczy Szabolcs a Fapados Szalonban, moderátor Pikó András, hozzászólók Heller Ágnes, Bitó László, Dész László, Márton László, Vitányi Iván** – A Demokratikus Koalíció létrejöttének alap gondolata az volt, hogy kell...

Cimkék: **Gyurcsány Ferenc**